

Сақтағанова А.Б.

Aridnis@mail.ru

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің «Құқықтану» мамандығының
1 курс докторанты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Заңгердің құқықтық санасы - практика құқыққа және оны қолдану практикасына тұрақты оң көзқараспен ғана емес, сонымен бірге құқықтық рецептпен, яғни заң шығарушымен, оны қолданудың пайдалылығын, қажеттілігі мен әділдігін түсінуімен, құқықтық заңды сақтау әдетімен ерекшеленеді. Құқықтық ақыл мен құқықтық сезімдердің ерекшеліктері құқықтық реттеуді жетілдіру бойынша ұсыныстар көзі болып табылатын кәсіби қалауымен де көрінеді.

Заңгер-практиканың қызметін мынадай кезеңдерге бөлуге болады: істің нақты мән - жайларын олардың заңдық маңыздылығы тұрғысынан анықтау, осы мән-жайлар саралануға тиіс тиісті құқықтық норманы таңдау; құқықтық норманың шынайы мағынасын түсіндіру, заң нормасын немесе заңға тәуелді актіні, сол сияқты құқықтың өзге де көзін қолдану туралы шешімді құқық қолдану актісі нысанында қабылдау[1].

Теориялық заңгердің құқықтық санасына құқықтық идеология сияқты білдіру дәрежесі жатады. Заңгерлер дәстүрлі түрде идеологиялық немесе рухани таптың тізіміне кіреді. Адвокаттың заңды білуі-құқықтық сананың өмір сүруінің тұжырымдамалық формасы, оны бекітудің терең әдісі, адвокат қызметінің келесі компоненттерін бөліп көрсетуге болады: құқықтың дәлелді дамуын білдіретін идеялар мен тұжырымдамаларды әзірлеу; өткен, Қазіргі, болашақтың құқықтық институттарына қатысты мәселелерді анықтау; олардың қазіргі ғылым үшін теориялық және практикалық маңыздылығын қарастыру; практикалық ұсынымдар әзірлеу; құқықтық насихат (оқу және ғылыми семинарлар, БАҚ-та сөз сөйлеу және жарияланымдар, конференцияларға қатысу).

Адвокаттың кәсіби санасын практикалық және теориялық деп бөлу шартты сипатқа ие екені сөзсіз. Әдетте, көптеген жағдайларда қазіргі Қазақстандық заңгерлер практикалық қызметті теориялық (оқытушылық, ғылыми) қызметпен сәтті үйлестіреді, бұл сөзсіз құқық пен сананың қалыптасуы мен дамуына оң әсер етеді.

Заңды құқықтық сана-бұл адвокаттың заңды маңызды мінез-құлық мақсаттарын түсіну тәсілі ғана емес, сонымен бірге бұл сананың анықтаушы көзі мен арнасы болып табылады. Бұл жалпы құқықтық сананың реттеуші рөлін білдіреді. Алайда оның жекелеген құрылымдық элементтері - құқықтық сана, заң туралы хабардарлық, құқықтық көзқарастар және басқалар Об реттеуші әсерін реттейді. Құқықтық сана заңгерлік кәсіптің қызметкеріне осы мақсаттарға жетудің ықтимал құралдарының жиынтығын «көруге» және гипотетикалық мүмкін болатын белгілі бір жиынтықтан нақты құралдарды таңдауға көмектеседі, яғни. заңды өмірмен салыстыра отырып, заңды маңызды мінез-құлықтың ең жақсы нұсқасын табуға мүмкіндік береді. Адвокаттың құқықтық санасы мен кәсіби мінез-құлқының жиынтығы заңды болмыстың бірыңғай жүйесін құрайды [1].

Кәсіби құқықтық білім мен идеяларды, эмоцияларды, көзқарастар мен сезімдерді зерттеудің бастапқы нүктесі қызмет пен сананың, кәсіби қызмет пен құқықтық сананың өзара әрекеттесуін қарастыру болуы керек. Жеке тұлғаның әлеуметтік болмысының «белсенді» бөлігінде адвокаттың жеке басының әлеуметтік маңызды қасиеттерін қалыптастыру және көрсету механизмі айқын көрінеді [2].

Адвокаттың іс-әрекетінің өзіндік ерекшеліктері бар, ол оның іскерлік және рухани қасиеттеріне жоғары талаптар қояды. Әлеуметтік нормаларды білу, Құқықтық нигилизм мен моральға қарсы тұрақты иммунитет, психикалық саңыраудың, субъективтіліктің, билік пен лауазымды теріс пайдаланудың себептерін жоққа шығаратын білім, адамгершілікке төзімді адам - бұл мемлекеттік және жеке негізде жұмыс істейтін заңгерлердің мінезінің басты қасиеттері.

Азаматтардың білікті құқықтық көмек алу құқығы - негізгі конституциялық негіздердің бірі. Адвокаттар бұл мәселені үнемі және дәстүрлі түрде шешеді. Кәсіби қызмет адамды кодтаудың маңызды факторы болып табылады, соның арқасында адамның қабылдауы таңдамалы болады және осы қызметпен байланысты объектілерге жауап береді. Заңгерлер-занды қызметпен кәсіби айналысатын адамдар. Сондықтан олардың құқықтық санасы басқа кәсіби топтардың құқықтық санасынан сапалы айырмашылыққа ие. Дұрыс жоспарланған жұмыс тек мемлекеттік органдардың ғана емес, сонымен қатар құқықтық қызмет көрсету, құқықтық тәрбие және құқықтық көмек көрсету мәселелерімен айналысатын қоғамдық ұйымдардың да жолға қойылған жүйесінің болуына мүмкіндік берді.

Құқықтық қызметті өлшеу шараларын іздеу, осы қызметтің әлеуметтік дамудың мақсаттары мен мүдделеріне, жалпыадамзаттық құндылықтарға сәйкестігі қоғамға неғұрлым қолайлы жағдайлар мен даму жолдарын толық түсінуге және таңдауға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта оларға құқықтық мемлекеттілік идеялары (азаматтық қоғам, заңның үстемдігі, азаматтардың құқықтары мен бостандықтары, биліктің бөлінуі, сайлаудың бәсекеге қабілеттілігі, конституциялық қадағалау, пікірлердің плюрализмі және т.б.) жатады.

Адвокаттың идеалды құқықтық санасы құқық пен заңға құрметпен қарауды білдіреді. Бұл құқықты құндылық тасымалдаушысы, әлеуметтік бақылауды реттеуші ретінде түсіну туралы. Мұндай құқықтық түсінікті құқықтың белгілі бір нормасымен байланыстыру мүмкіндігі заңгердің кәсіби қызметінде Заңға деген құрметті іс жүзінде жүзеге асыру туралы айтуға мүмкіндік береді. Заңгерлердің кәсіби құқықтық санасының қажетті компоненті-белсенді заңды және кәсіби маңызды мінез-құлыққа орнату.

Мұндай әлеуметтік-құқықтық ұстаным мыналарды қамтиды: адвокаттың азаматтардың жеке қауіпсіздігін, олардың құқықтары мен бостандықтарын, заңды мүдделерін қорғау мақсатында өзінің кәсіби құқықтарын белсенді пайдалануға дайындығы, құқықтық нормалардың талаптарын дәл және тұрақты сақтау және қолдану; өзінің кәсіби борышын әділ, жауапты және саналы түрде орындауға дайындығы; жалпы адамгершілік моральдық-құқықтық құндылықтарға сәйкес құқықты жетілдіруге ұмтылу.

Құқықтық сана адвокаттарға объективті шындықты білуге көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар ұсыныстарды қабылдамай, істерді қарау кезінде сыртқы қысымнан жақсы қорғаныс ретінде қызмет етеді. Білімділік және эрудиция және құқықтану саласы адвокаттың жеке қабілеттеріне, оның оқу процесінде білімді игеруге деген ұмтылысына байланысты. Кейінгі жұмыста да адвокат заң әдебиетіне жүгінуі керек, сонымен қатар теориялық білім мен практикалық дағдыларды игеруі керек, көбінесе құқықтық сананы байытатын, көптеген қателіктерден аулақ болуға көмектесетін Заңтану шеңберінен шығады. Құқықтық сезімдер, эмоциялар, сезімдер адвокатқа көптеген маңызды жағдайларды таңдауға және сонымен бірге маңызды рөл атқармайтын нәрсені саналы түрде жоғалтуға көмектесуі керек. Адвокаттың ішкі сенімі құқықтық идеологияға және оның құқықтық санасының құқықтық психологиясына кіретін зияткерлік, эмоционалды және ерікті салалармен сипатталады[3].

Қоғам өмірінің әлеуметтік-саяси саласында болып жатқан өзгерістер демократиялық құқықтық мемлекет қалыптастыруды талап етеді. Сонымен бірге, көптеген адамдардың санасында тек қарапайым адамдар ғана емес, сонымен бірге заңгерлер де заңның үстемдігі, Заңның мызғымастығы идеясы нашар көрінеді, бұл құқықтық сананың деформациясы проблемасының бар екендігін көрсетеді. Бұл жағдайды өзгерту үшін құқықтық сананы тек ғылыми ғана емес, сонымен қатар қарапайым және кәсіби түрде қалыптастыру қажет.

Құқық саласында белгілі бір білімді, оған оң көзқарасты қалыптастыру қажет. Осыған сүйене отырып, ведомстволық білім беруді дамытудың негізгі міндеттері оның сапасы мен тиімділігін арттыру болып табылады. Оқыту әлдеқайда көп дәрежеде елдің қазіргі заманғы даму талаптарына сәйкес келуге тиіс.

ӘҚҚ жүйесінің болашақ мамандарын даярлау кезінде құқықтық мінез-құлық пен құқықтық құбылыстарды реттеуші ретінде олардың құқықтық санасының жоғары деңгейін қалыптастыру маңызды. Бұл жағдайда құқықтық сананың объективті компонентінен ғана емес, сонымен бірге әр жеке маманның жеке қасиеттерін қалыптастыру проблемасынан бастау

керек, өйткені бұл кәсіби қызмет процесінде құқық қорғау органдары қызметкерлерінің құқықтық санасын жүзеге асырудың негізі болып табылатын олардың белгілі бір жиынтығы. құқықтық сана құқықтық нормаларды және олардың моральдық, адамгершілік мазмұнын түсінуге негізделген. Егер моральдық мазмұн жойылса, құқықтық норма өмір сүруді тоқтатады. Тиісінше, егер адам моральдық болса, моральдық заңдарды ұстанса, оның құқықтық санасы дамиды, ал мінез - құлқы заңды болады. Осылайша, егер адам құндылықтары жүйесінде заңдылықты сақтау, қоғам нормаларын сақтау тұжырымдамасы қалыптасса, онда бұл адам құқықтық сананың өте жоғары деңгейіне ие болады [4].

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, кәсіби құқықтық сананы қалыптастырудың басты бағыты дамудың жеке және кәсіби аспектісі, оның ішінде өзін құқық қорғау және адам құқықтарын қорғау жүйесінде кәсіби маман ретінде жүзеге асыруға әсер ететін рухани-адамгершілік саланы дамыту болуы керек. ІІМ жүйесінің қызметкерлерін гуманистік құндылықтарға бағыттау қажет.

Болашақ заңгерлердің кәсіби білімін ізгілендіру жеке тұлғаның субъективті жан-жақты дамуының, оның мәдени, шығармашылық, зияткерлік және адамгершілік әлеуетін байытудың, өз іс-әрекеттері үшін жауапкершілік деңгейінің өсуінің негізгі шарты ретінде әрекет етеді. Заманауи білім беру технологияларын енгізу, оқытудың кредиттік жүйесін пайдалану тыңдаушыларды Кәсіптік оқытудың қазіргі авторитарлық стилін жеңуге және тыңдаушыны білім беру процесінің орталығына қоюға мүмкіндік беретін даярлау технологиясын анықтауға мүмкіндік береді.

Практик-заңгерлердің құқықтық санасын қалыптастыруды өзара байланысты үш компоненттің даму процесі ретінде қарастыруға болады: 1) танымдық (құқықтық білімді меңгеруді болжайды; құқықтық жағдайларды талдау, алынған білімді практикада қолдану қабілетін дамыту; 2) эмоционалды-құндылық (құқықтық теория мен практиканы жүйелі түрде қадағалаудың саналы қажеттілігін қалыптастыруды, өзінің құқықтық білімі мен дағдыларын жетілдіруді, әлеуметтік құндылық ретінде құқық пен заңға деген құрметті қалыптастыруды, құқықтық және саналы); 3) мінез-құлық (құқықтық сипаттағы белсенді қызметке тұрақты құқықтық ұстаным мен көзқарас қалыптастыруды болжайды) [4].

Болашақ маманның құқықтық санасын қалыптастыру бойынша жұмыс жүйелі болуы керек және бүкіл оқу кезеңінде жалғасады. Болашақта жоғары оқу орны болашақ офицердің құқықтық санасының жоғары деңгейін қалыптастыру үшін ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлар жасауы тиіс: жоғары оқу орнының тыңдаушыларын құқықтық оқыту құқықтың әртүрлі салаларын теңгерімді зерделеуге бағытталсын; тыңдаушылардың құқықтық санасын қалыптастыру процесінің негізіне жеке тұлғаның даму деңгейін ескеретін жүйелі тәсіл салынсын; құқықтық сананың әрбір құрамдас бөлігіне кешенді ықпал етуді қамтамасыз ету үшін оқытудың жаңа технологияларын пайдалану; құқыққа оң көзқарас қалыптастыру; жоғары кәсіптік білім берудің негізгі білім беру бағдарламасының практикалық бөлігінің көлемін ұлғайтуды көздеу; білім алушыларда сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарға төзбеушілікті қалыптастыру.

Құқық қорғау органдарының болашақ қызметкерлерінің моральдық-психологиялық қасиеттерін қалыптастыру үшін оларда мынадай қасиеттерді қолжетімді құралдармен дамыту қажет: патриотизм; әлеуметтік белсенділік; зияткерлік қасиеттер; коммуникативтік қасиеттер; психофизиологиялық қасиеттер.

Осылайша, заңгерлердің кәсіби құқықтық санасы өзінің негізгі белгілері бойынша ғылыми құқықтық санадан ерекшеленбейтінін атап өткен жөн. Оның элементтері-құқықтық білім, құқықтық көзқарастар, әлеуметтік белсенді заңды мінез-құлық стереотиптері және құқықтық кәсіби тәжірибе.

Практик-заңгерлердің кәсіби құқықтық санасының айырмашылығы құқық қорғау және атқарушы мемлекеттік органдар қызметкерлерінің алдында тұрған мақсаттар мен міндеттерде, субъектілік құрамда, субъектілердің құзыретінің сипатында, құқықтық құралдар мен әдістер жиынтығында, сондай-ақ олардың белгілі бір кәсіби мәдениетін құрайтын еңбек сипаты мен жағдайларында көрінеді.

Заңгерлердің кәсіби құқықтық санасын қалыптастыру мәселесін талдау кәсіби этика мен кәсіби эстетика жетекші рөл атқарады деп болжайды, өйткені құқық қорғау органдары қызметкерлерінің құқықтық мінез-құлқына тек құқықтық ғана емес, сонымен бірге моральдық, саяси, эстетикалық және басқа да қоғамдық сана формалары әсер етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Рахымов Р.А. ҚАЖ қызметкерлерінің құқықтық санасының ерекшелігі туралы// [Электрондық ресурс]. - Кіру режимі: <http://alldocs.ru/zakons/index.=7401>.
2. Ирсадиев Е.А. Ішкі істер органдары қызметкерлерінің құқықтық санасын дамыту//<http://web.kzi.kz/files/nauka/aktual/text>.
3. Абдракова Л.Н. Халық шаруашылығы мамандарының кәсіби құқықтық санасын қалыптастыру. - Астана, 2018.
4. Шералиев Т.Е. Құқық қорғау органдарының қызметкерлерінің кәсіби құқықтық санасы мен мінез-құлқы / тұлға және билік: университетаралық ғылыми еңбектер жинағы. - Қарағанды, 2020.